

Nigéria

Treszkai Ákos

Az ország földrajzi, politikai és demográfiai jellemzői

Nigéria, hivatalos néven Nigériai Szövetségi Köztársaság, Afrika legnépesebb országa. Államformája alkotmányos szövetségi köztársaság, amelyet 36 tagállam, valamint egy szövetségi fővárosi terület alkot.¹ Az ország Nyugat-Afrikában fekszik. Nigériát nyugati irányból Benin, észak felől Niger, kelet felől Csád és Kamerun, dél felől pedig az Atlanti-óceánhoz tartozó Guineai-öböl határolja.² Az ország teljes területe 923 768 km². A függetlenségét az Egyesült Királyságtól 1960. október 1-jén nyerte el. A fővárosa 1991 óta Abuja, amely az ország közepén található, a korábbi főváros, Lagos, Nigéria legnépesebb városa, az Atlanti-óceán partján fekszik, és napjainkban is a térség legfontosabb kereskedelmi és gazdasági központja.³ Az országra jellemző a vallási, etnikai és nyelvi sokszínűség: ugyan a hivatalos nyelv az angol, de mellette jelentős még a hausza, a joruba, az igbo, a fuláni, és mindezek mellett még további nagyjából 500 helyi nyelvet⁴ is beszélnek. Az ország a nevét a rajta keresztülfolyó Nigerről kapta.⁵

Az ország tulajdonképpen két nagyobb részre oszlik. Az északi részén élnek a muszlim vallású népek, akik közül a hauszák a legjelentősebbek. Az ország déli részét pedig az iparilag és gazdaságilag fejlettebb, keresztény vallású igbók és jorabák lakják. Az északi és déli pólus szembenállása végighúzódik az ország modern kori történelmében.⁶

A függetlenség 1960-os kivívása után Nigéria történelmét egymást váltó katonai puccsok és kormányok alakították. A katonai hatalomátvételek során is megfigyelhető volt észak és dél, más aspektusból keresztény és iszlám, szembenállása. Teljesen függetlenül attól, hogy az ország aktuális katonai vezetője az ország melyik részéről származott vagy milyen vallású volt, jellemzően intézményesedett a korrupció és az ország jelentős olajbevételeinek a saját célra történő felhasználása, elsikkasztása.⁷

Politikai értelemben a változásra 1998-ig kellett várni, amikor egy békés politikai átmenet következtében polgári kormány került hatalomra. 2003-ban és 2007-ben ugyan a választásokat erőszakos cselekmények kísérték, de a függetlenség óta a 2007-es választás volt az első, amely után egy polgári kormány egy másik, jogszerűen megválasztott polgári kormánynak adta át a hatalmat. Függetlenül attól, hogy 1998 óta választott kormányok

¹ *Geography of Nigeria* (s. a.).

² *Nigeria* (s. a.).

³ CIA 2017.

⁴ *World Culture Encyclopedia* (s. s.).

⁵ *Niger River* (s. a.).

⁶ *Nigeria Country Profile* (2019).

⁷ *History of Nigeria* (s. a.).

irányítják Nigériát, az országban található vallási, gazdasági, etnikai feszültségek szinte folyamatosak. A jelentős olajbevételek igazságtalan elosztása, a felszámolhatatlan, mindent átható korrupció, az északi muszlim hauszák és a déli keresztény igbók és jorubák közötti vallási és etnikai ellentétek napjainkig megoldatlanok, és jelentős kihívást jelentenek az ország számára.⁸

A fenti kihívások mellett Nigériának szembe kell nézni a demográfiai (túlnépesedési) problémákkal is. Az ország lakossága körülbelül 190 millió fő, ezzel Afrika legnépesebb, illetve a Föld 7. legnagyobb lakosságszámú állama. Az előrejelzések szerint 2050-re Nigéria népessége eléri a 398 millió főt. A lakosság fele él a városokban, a másik fele pedig falvakban.⁹

Egy kulcskérdés – az identitásformáló tényezők Nigériában

Nigéria lakosságára jellemző a vallási, etnikai és ezzel együtt a nyelvi sokszínűség, amely kihat az ott élők mindennapjaira. Nigéria lakosságának 50%-a muszlim, 40%-a keresztény, 10%-a pedig hagyományos törzsi vallású.¹⁰

Nigériában nagyjából 500 etnikai csoport él. A csoportok között a legnagyobbak, és ezzel együtt a legbefolyásosabbak, a hauszák és a fulánik, akik a lakosság 29%-át teszik ki, további nagy csoportot képeznek a jorubák (21%), az igbók (18%), az ijók (10%), a kanurik (4%), az ibibiók (3,5%) és a tivec (2,5%).¹¹

A hauszák Nigéria legnagyobb etnikai csoportja, körülbelül 67 millióan élnek az országban, jellemzően Nigéria északi részén. A hausza kultúra kifejezetten egységes, s ez az egységesség figyelhető meg a vallásosságukban is, hiszen szinte kivétel nélkül szunnita muszlimok. Általában állattartással, mezőgazdasággal és kereskedelemmel foglalkoznak. Mivel Nigéria legnagyobb népcsoportja, ezért a függetlenség óta jelentős a befolyásuk a politikai életre.¹²

A hauszákkal együtt élnek a nomád állattartással foglalkozó pásztorok, a szintén muszlim fulánik. Számukat körülbelül hatmillióra becsülik Nigériában. Kulturálisan nagyon színesek és megosztottak. A fulánik a mai Szenegál területéről vándorolhattak a térségbe a Niger folyó mentén a 18–19 században.¹³ A két csoport együtt Nigéria lakosságának 29%-át alkotja.¹⁴

A második legnagyobb különálló népcsoportot a délnyugaton élő jorubák adják, akik a lakosság 25%-át teszik ki. A jorubákra jellemző a mély vallásosság és a spiritualitás. A jorubák között keresztények és muszlimok egyaránt vannak, de sokan gyakorolják a tradicionális vallásokat is.¹⁵ Jellemző rájuk, hogy a hitvilágukban keveredik a kereszténység és az iszlám a hagyományos ősi vallással és hitvilággal. A jorubák nagy számban szóródtak

⁸ CIA 2017.

⁹ *Nigeria Population* (s. a.).

¹⁰ KAPLAN (s. a.).

¹¹ CIA 2017

¹² *World Culture Encyclopedia* (s. a.).

¹³ *Fulani* (s. a.).

¹⁴ *Hausa* (s. a.).

¹⁵ *World Culture Encyclopedia* (s. a.).

szét világszerte, többek között Közép- és Dél-Amerikában, ahová a rabszolga-kereskedők vitték őket. További népes közösségek jöttek létre az Egyesült Királyságban és más európai országokban. Jellemző rájuk, hogy Nigériától távol is megtartották hitvilágukat és kultúrájukat.¹⁶

Nigéria másik jelentős etnikai csoportja az ország délkeleti részén élő, a keresztény és törzsi vallást – illetve azok fúzióját – követő igbók. Számukat körülbelül 35 millióra becsülik, Nigéria lakosságának 18%-át adják. Jellemzően ők részesednek legnagyobb mértékben a területükön zajló ipari tevékenységből és az olajkitermelésből származó jövedelmekből. 1967 és 1970 között függetlenségi háborút folytattak: ez volt a biafrai konfliktus, amely később a nigériai kormánycsapatok győzelmével ért véget, felszámolva ezzel az igbók függetlenségi törekvését. A függetlenségi háború során egyik fél sem válogatott az eszközökben: az igbók körében a kormányerők szisztematikus népirtást követtek el, a becslések szerint kétfélmillió ember vesztette életét.¹⁷ A háborút követően ugyan az igbók újra integrálódtak a nigériai államba, de a történetek napjainkig terhelik a felek viszonyát.¹⁸

Az ijók (ijaw) a Niger-delta vidékén élnek, a lakosság 10%-át alkotják. Számuk nagyságrendileg 19 millió fő körül van, hagyományosan halászáttal és kereskedelemmel foglalkoznak. Többségük keresztény, de rájuk is jellemző az ősi spirituális hitvilág. Az ijók területén találhatók Nigéria leggazdagabb olajmezői. Az ijók legfőbb problémája Nigériában az, hogy úgy érzik, a kormány és nemzetközi olajipari vállalkozások kizsákmányolják őket, és bár az ő földjükben van az olaj, ezekből a bevételekből nem részesednek. Ennek okán kezdődött 1990-ben a napjainkig megoldatlan niger-deltai konfliktus, amelynek fontos epizódja volt az 1998–1999-es ijo lázadás.¹⁹

A kanuri népcsoport Nigéria északkeleti részén él, a számuk hétmillió fő körül van. A kanurik túlnyomórészt szunnita muszlimok. Jellemzően nagy szegénységben élnek, és ezért elégedetlenek a nigériai kormányval. A területükön működik a Boko Haram nevű szélsőséges iszlamista terrorszervezet, amelynek tagjai jelentős részben a kanuri etnikumból kerülnek ki. A helyzet paradoxona, hogy a terrorszervezet áldozatai is sok esetben kanurik.²⁰

Az ibibiók Délkelet-Nigériában élnek mintegy 6,5 millióan, így 3,5%-át teszik ki Nigéria összlakosságának. Keresztény vallásúak, a Brit Birodalomban még viszonylagos autonómiát élveztek, de Nigéria függetlenedésével ezt elveszítették. Jelentős művészeti és kulturális örökséggel rendelkeznek.²¹

A tiv népcsoport Közép- és Kelet-Nigériában él. Az arányuk az összlakossághoz viszonyítva körülbelül 2,5%. Vallásilag megosztottak, egy részük keresztény, másik részük muszlim, illetve az tradicionális ősi vallásukat is gyakorolják. Jellemzően mezőgazdasággal és mezőgazdasági termények, állatok kereskedelmével foglalkoznak.²²

Nigéria lakosságának fennmaradó 12%-át a különböző kisebb etnikai csoportok teszik ki, mint az ebira, edo, gwari, jukun, igala. Ezek az etnikai csoportok zömében Nigéria középső részén, szétszórtan élnek. Ezek a népek sok esetben elkülönülve élnek a többi

¹⁶ Yoruba (s. a.).

¹⁷ *Civil war breaks out in Nigeria* (2009).

¹⁸ Igbo (s. a.).

¹⁹ Ijo (s. a.).

²⁰ Kanuri (s. a.).

²¹ Ibibio (s. a.).

²² Tiv (s. a.).

csoporttól a saját szabályaik szerint. Esetenként saját önvédelmi milíciával is rendelkeznek, hogy megvédjék magukat és érdekeiket másik népcsoportoktól.²³

A gazdaság

A nigériai gazdaság legfőbb mozgatórugója a kőolajtermelés, de az ország más jelentős ásványkincskészlettel is rendelkezik, mint a szén, kolumbit, mészkő, ón.²⁴ Az elmúlt évek statisztikái alapján jelenleg Nigéria Afrika legerősebb gazdasága, fej fej mellett haladva a Dél-afrikai Köztársasággal. 2017-ben Nigéria bruttó hazai terméke (GDP) 468,793 milliárd dollár volt, ezzel szemben a Közép-afrikai Köztársaságé 295,678 milliárd dollár.²⁵ 1970-óta a kőolaj az ország legfontosabb bevételi forrása. Emellett viszonylag fejlett szolgáltató szektorral rendelkezik, különösen telekommunikációs és a pénzügyi területeken.²⁶ A költségvetés bevételeinek 85%-át, exportjának a 95%-át adja a kőolaj. Alapvetően az európai és ázsiai kereskedelmi partnerek vásárolják fel a kőolajat. Bizonyos becslések szerint Nigéria 240 évre elegendő olajtartalékkal rendelkezik a jelenlegi kitermelési szint mellett.²⁷ A jelentős bevételek ellenére komoly problémát jelent az infrastruktúra fejletlensége, illetve bizonyos helyeken annak a hiánya. Ennek következtében előfordulnak áramellátási problémák, ami valamelyest korlátozza a gazdasági növekedést. Rendkívül jelentős probléma Nigériában az olajbevételek igazságtalan elosztása, amely összeforr a magas szintű, mindent átható korrupcióval, valamint a bizonytalan jogi környezettel. Ezek együttesen komoly gátat szabnak a további gazdasági fejlődésnek, hiszen a külföldi beruházók számára nem ideális ez a környezet. A relatíve magas GDP ellenére a lakosság 62%-a, azaz körülbelül 120 millió ember él a szegénységi küszöb alatt.²⁸

A mezőgazdaság adja az állam GDP-jének 21,1%-át, valamint a munkaerő 60%-át foglalkoztatja.²⁹ Az ország területének körülbelül 36%-át művelik.³⁰ Jellemzően alacsony a mezőgazdaság gépesítettsége, kis falvak gazdálkodnak apró parcellákon, ebből eredően kis hatékonysággal folyik a földek művelése. Jellemző továbbá a nomád állattartás. A mezőgazdaságban is megjelenik az észak és dél közti különbség. Míg az ország déli részén jobban kedvez az időjárás a mezőgazdaságnak és a növénytermesztésnek, addig az északi részén az éghajlat szárazabb, a csapadék mennyisége kiszámíthatatlanabb. Az alacsony termelési hatékonyság, valamint a gyors ütemű népesedés miatt nem képes az ország a saját szükségleteit fedezni, ezért bizonyos élelmiszerekből, mint búza és rizs, behozatalra szorul. Nigéria a föld legnagyobb rizsimportőre.³¹

Az ország fejlettebb déli részén találhatók modernebb mezőgazdasági üzemek, gazdaságok, öntözőrendszerek, az északi részen azonban a kisparcellás gazdálkodás és nomád

²³ FINDLAY 2017.

²⁴ *Do It Afraid 2017 With Omilola Oshikoya – The Promise Of A Rainbow* (2017).

²⁵ *Country comparison Nigeria vs South Africa* (s. a.).

²⁶ *African Economic Outlook* (s. a.).

²⁷ *Nigéria* (2017).

²⁸ The World Bank 2017.

²⁹ *Introduction To Crop Production* (2017).

³⁰ FAO (s. a.).

³¹ FAO 2017.

állattartás a jellemző. A fejletlen gépesítettség szintjének ellenére a nigériai mezőgazdaság képes maniókából, kukoricából, kakaóból, földimogyoróból, valamint pálmaolajból jelentős mennyiségben exportra termelni. A kakaó termelése évente 350 ezer tonnára rúg, illetve jelenleg Nigéria a Föld legnagyobb maniokaexportőre, 45 millió tonnával, amivel a világ maniokatermelésének 19%-át adja.³²

Nigéria GDP-jének 51%-át az ipari termelés teszi ki, ezen belül is az olajipar a leg-erősebb húzóágazat. A Pricewaterhouse Coopers (PwC) szerint a nigériai gazdaság 2050-re világviszonylatban a jelenlegi 20. helyről feljön a 9. helyre, ezzel megelőzi majd Németországot is.³³ Nigéria 1971-ben csatlakozott az OPEC-hez, ami jelentős súlyt adott az országnak világgazdasági szinten is.³⁴

Mivel szinte a teljes nigériai ipar a kőolaj kitermelésére és feldolgozására épül, sérülékeny a makrogazdasága, hiszen az olaj árának változásai jelentős mértékben befolyásolják a gazdaságot, ezáltal az állami bevételeket. Az alacsony kőolajár miatt 2016-ban 1,7%-os recesszió volt tapasztalható.³⁵

Nigéria a föld 49. legnagyobb exportőr gazdasága. A legfőbb exporttermékei a nyersolaj (36,9 milliárd dollár), földgáz (9,39 milliárd dollár), finomított kőolaj (603 millió dollár), kakaóbab (504 millió dollár) és nyersfa (333 millió dollár). Viszont importra szorul búzából (1,09 milliárd dollár), csomagolt gyógyszerekből (954 millió dollár), gépkocsiból (809 millió dollár) és telefonokból (745 millió dollár). A legnagyobb exportpartnerei India, Spanyolország, a Dél-afrikai Köztársaság, Brazília és Hollandia. A legnagyobb importpartnerek pedig Kína és az Amerikai Egyesült Államok.³⁶

A szolgáltató szektor teszi ki Nigéria GDP-jének 31%-át. Különösen a bankszektor és a telekommunikáció a húzóágazatok. Az utóbbi években mindkettő gyors fejlődésen ment keresztül, ezzel új bankok és új telekommunikációs szolgáltatók jelentek meg az országban. A két iparág fejlődéséhez hozzájárul a keresleti igény, amelyet a népesedés gyors üteme generál. Az országban 150 millió mobiltelefon van regisztrálva – 86 millió internethasználó mellett. A világ vezető telekommunikációs társaságai mind meglátták a lehetőséget Nigériában, ezért az iparág nagyon gyors fejlődésnek indult, amelyet a nigériai kormányok is támogatnak. Jól mutatja az ország elkötelezettségét a kommunikációs szektor fejlesztésére, hogy a nigériai úrprogram keretében külföldről már 5 telekommunikációs műholdat lőttek fel.³⁷

Ezekkel a fejlesztésekkel párhuzamosan – a gazdasági növekedéssel és a lakosság számának gyors ütemű emelkedésével – egyre nő az igény a bankszektor további fejlesztésére. Újabb és újabb nigériai bankok jelennek meg a pénzügyi piacon a nagy nemzetközi bankok mellett.³⁸ Egyre több brókerház, valamint különböző befektetési és biztosítótársaságok jönnek létre az országban, amelyek mind hozzájárulnak a pénzügyi befektetések számának a növekedéséhez.

A kőolaj mellett Nigéria további jelentős, még kiaknázatlan nyersanyagokkal is rendelkezik. A bányászat mint iparág egyre jobban fejlődik az országban, köszönhetően a helyi

³² *Nigeria: Agriculture* (s. a.).

³³ *Európa és az Egyesült Államok ideje lejárt, az ázsiai országoké a jövő* (é. n.).

³⁴ *Nigeria facts and figures* (s. a.).

³⁵ CIA 2017.

³⁶ OEC (s. a.).

³⁷ IPADEOLA 2017.

³⁸ CIA 2017.

és nemzetközi befektetőknek, de a benne rejlő lehetőségek ellenére még mindig háttérben van a kőolaj-kitermeléshez képest.³⁹ A bányászat mellett még mindig a mezőgazdaság a leghangsúlyosabb, de megtalálható a bőr- és textilipar, valamint az autóipar is.⁴⁰

Rövid történeti áttekintés

Nigéria – a területén folytatott régészeti ásatások során feltárt leletek alapján – már Kr. e. 9000 körül is lakott térség volt. A Benue és a Cross folyók közötti területen élhettek a bantuk, akik később több hullámban vándoroltak ki Afrika különböző részeire. Az első fejlettebb civilizációt a mai Nigéria területén a nok nép alkothatta. A régészeti ásatások során talált szobrok arról árulkodnak, hogy az ókori Egyiptomhoz hasonló társadalmi és vallási berendezkedésű birodalom működhetett. A hausza királyok és a Karem-Bornu Birodalom idején, a földrajzi fekvéséből eredően, fontos kereskedelmi központ volt, ahol több kereskedelmi útvonal is találkozott. Ezt követően a fuláni nép kezdett el dominálni a térségben, akik létrehozták a Fulani Birodalmat, amely 1903-ig, a nyugati gyarmatosítók érkezéséig állt fenn.⁴¹

A mai Nigéria nyugati részén helyezkedtek el a joruba nép által létrehozott Ife és Oyo királyságok, amelyek mai napig fontos szerepet töltenek be a joruba történelemben és hitvilágban.⁴²

Az ország déli részén feküdt, egészen a mai Togóig, a Benini Birodalom. Az európaiak közül először a portugálok érkeztek a térségbe, akik kereskedni kezdtek az ott élőkkel. A portugál kereskedelem hatására Lagos lett a térség kereskedelmi központja, és egyben a legfontosabb kikötő. Az idők során egyre csak nőtt az európaiak befolyása, és ezzel párhuzamosan a rabszolga-kereskedelem. A napóleoni háború után a brit korona egyre jelentősebb szerephez jutott a régióban, míg végül 1885-ben megalapították a Királyi Niger Társaságot, és a terület fokozatosan a Brit Birodalom részévé vált.⁴³ A mai Nigéria 1960. október 1-jén nyerte el függetlenségét a Brit Birodalomtól. A brit adminisztráció számtalan kisebb-nagyobb, különböző vallású és etnikumú népet tudott egyben tartani a maga módján. A függetlenné válást követően azonban ezek az elnyomott feszültségek a felszínre kerültek, ami a mai napig érezteti hatását.⁴⁴

Fontos mérföldkő volt az ország életben, amikor 1970-ben belépett az OPEC-be, és ebből eredően hatalmas olajbevételekhez jutott. Azonban ez a bőség egyben átok is volt. Egymást követték a katonai puccsok, és a jelentős olajbevételek ellenére a mindent átható korrupció miatt folyamatos volt a társadalmi feszültség a javak elosztása miatt. Tulajdonképpen 1966 és 1999 között – egy rövidebb időszakot leszámítva – folyamatosan katonai diktátorok irányították az országot. Az első, igazán demokratikusnak tekinthető

³⁹ YEKEEN 2016.

⁴⁰ *Nigeria's automotive industry plans* (s. a.).

⁴¹ *History of Nigeria* (s. a.).

⁴² *History World* (s. a.).

⁴³ *History of Nigeria before Independence (1900–1960)* (s. a.).

⁴⁴ *Nigeria profile – Timeline* (2019).

választásokat 1999-ben tartották, amelyet több sikeres voksolás is követett. Az ország jelenlegi elnökét, Muhammadu Buharit 2015-ben szintén demokratikus módon választották meg.⁴⁵

A nigériai konfliktus, a Boko Haram

Napjainkban Nigéria legtöbbször a Boko Haram nevű dzsihadista szervezet akciói miatt kerül be a nemzetközi sajtóba, és a csoport az utóbbi időben éppen a médiafigyelemnek köszönhetően egyre nagyobb ismeretségre tesz szert.

A Boko Haram azonban nem új jelenség. A szervezet Nigéria északkeleti részén működik, amely terület beleesik a Guineától Szomáliáig tartó képzeletbeli határövezetbe, amely a kereszténység és az iszlám „ütközőzónáját” jelöli. A vallási feszültségek mellett a térségben szerepet játszanak mind az életmódbeli, mind pedig az etnikai törésvonalak is.

A térségben az 1980-as években került sor az első összecsapásokra a helyi muszlim lakosság és a rendfenntartó erők között, amikor lázadások törtek ki egy Maitatsine nevű szélsőséges iszlám hitszónok vezetésével. Az évek alatt körülbelül ötezer ember vesztette életét és 60 ezren váltak menekültté Északkelet-Nigériában. Az államellenes felkelés eredeti oka a szegénység és a munkanélküliség volt, amelynek Maitatsine radikális iszlamista prédikációi adtak vallási színezetet. Bár Maitatsine életét vesztette a lázadás során, de elemzők az általa indított szervezetet tekintik a Boko Haram elődjének.⁴⁶

A csoport ma ismert neve, a Boko Haram, tulajdonképpen csak egy ragadványnév, amely szabad magyar fordításában azt jelenti, hogy „nyugati oktatás (kultúra) tilos”. A szervezet hivatalos arab neve a *Dzsamaatu ahlisz szunna lidda'awaati wal-dzsihad* – magyarul: *A próféta tanításai és a dzsihad propagálására kész emberek*.⁴⁷

A szervezetet Mohammed Yusuf szalafita imám alapította 2002-ben, Maitatsine közegére építve. Mindkét szervezetnek a jelentős számú, szegény és elkeseredett muszlim fiatalság adta a tömegbázisát. A Mohammed Yusuf által alapított szervezet alapvető ideológiája az, hogy a „Nyugat” tehet a muszlim lakosságot sújtó szegénységért, valamint az állami korrupcióért és az igazságtalanságért. A Boko Haram célja a hagyományos iszlám közigazgatás és törvénykezés bevezetésével egy iszlám állam létrehozása. Leegyszerűsítő elképzelésük szerint az északon élő muszlimok szegénységben élnek, míg a délen élő keresztények gazdagságban és jólétben.⁴⁸

2002-es megalapítását és megerősödését követően a szervezet 2004-ben még alapvetően békés módszerekkel igyekezett elérni célját – igaz, a csoport radikális szárnya, Abubakr as-Sekau vezetésével, már ekkor is intézett támadásokat rendőri és katonai célpontok ellen. 2009-ben aztán a rendőrök megölték Mohamed Yusufot, a holttestét pedig elrettentés gyanánt közszemlére tették, aminek hatására a csoport egy időre meggyengült. Új vezetője azonban, az erőszakban hívó Abubakar as-Sekau, újra aktivizálta a mozgalmat,

⁴⁵ *History of Nigeria from 1960 till Date: Highlights* (s. a.).

⁴⁶ *The Maitatsine Riots* (s. a.).

⁴⁷ *Ismerje meg a Boko Haramot. A nyugatosodás szentségtörés?* (2015).

⁴⁸ *Who are Nigeria's Boko Haram Islamist group?* (2016).

és ezt követően egyre több robbantásos terrortámadást hajtottak végre, egyrészt a rendőrség és a hadsereg, másrészt pedig az ártatlan keresztény, majd muszlim lakosság ellen.⁴⁹

2010–2011 során a Boko Haram támadásainak a száma ugrásszerűen megnövekedett, és módszerei is sokat fejlődtek (öngyilkos merényletek, autóba rejtett pokolgépek, improvizált robbanóeszközök). Ezzel párhuzamosan egyre nagyobb területek felett vették át az ellenőrzést. A Boko Haram 2014-re érte el hatalmának csúcspontját, amikor már körülbelül egy Belgium nagyságú területet foglaltak el Nigéria északkeleti részén. Ennek eredményeként a becslések szerint 47 700 ember vesztette az életét, és körülbelül 1,9 millió ember kényszerült arra, hogy elhagyja az otthonát.⁵⁰ A konfliktusra a nemzetközi sajtó akkor figyelte fel igazán, amikor a Boko Haram 2014-ben elrabolt 276 iskolás lányt a Chibok nevű településről, akik egy részét erőszakkal férjhez adták, egy másik részüket pedig szexrabszolgaként eladták.⁵¹ 2015 januárjában a Boko Haram megtámadta a Nigéria északkeleti részén fekvő Baga városa melletti katonai támaszpontot, majd miután elfoglalta azt, a környező mintegy 16 településről összegyűjtötték a lakosságot. Annak ellenére, hogy a környéken élők is muszlimok voltak, mindenkit lemészároltak, és az összes házat felgyújtották – mivel a szervezet szerint együttműködtek a nigériai hadsereggel. Támadásuk után az egész környék elnéptelenedett. Az áldozatok számára vonatkozóan csak becslések vannak, a Human Right Watch szerint körülbelül 2000 embert öltek meg.⁵²

Ismét a nemzetközi média figyelmének középpontjába került a szervezet, amikor 2015 tavaszán egy videóüzenetben hűséget fogadott az Irakban és Szíriában működő Iszlám Állam nevű terrorszervezetnek.⁵³ Ennek az eskütételnek inkább volt ideológiai jelentősége, mintsem valódi katonai, műveleti eredménye vagy következménye.

2015-ös hatalomra kerülése után Muhammadu Buhari – Nigéria jelenlegi elnöke – első intézkedései közé tartozott a Boko Haram elleni küzdelem hatékonyabbá tétele, végső soron a Boko Haram felszámolása és az északkeleti régió stabilizálása.⁵⁴

Nigéria nemzetközi katonai segítséggel folyamatosan kezdte el felszámolni a Boko Haram állasait, elválni logisztikai és utánpótlási vonalait, valamint visszafoglalni a szervezet által megszállt területeket.⁵⁵ A nemzetközi katonai műveletek 2016-ban (és 2017-ben) meghozták a sikert: 2016 decemberében hivatalosan is bejelentették, hogy a Boko Haram katonai vereséget szenvedett.⁵⁶

2017 tavaszán pedig hivatalosan is bejelentették, hogy a nigériai és kameruni erők egy közös katonai művelet során a két ország határvidékén található összes települést visszafoglalták a Boko Haramtól.⁵⁷

A katonai vereség és az ambiciózus nyilatkozatok ellenére a Boko Haram még mindig jelentős fenyegetést jelent Nigériában, hiszen a hívei napjainkban is követnek el öngyilkos

⁴⁹ *Boko Haram fast facts* (2017).

⁵⁰ *Global Conflict Tracker* (2017).

⁵¹ MCQUE 2017.

⁵² SEGUN 2015.

⁵³ *Nigeria's Boko Haram pledges allegiance to Islamic State* (2015).

⁵⁴ *Muhammadu Buhari, Nigeria's 'new broom' president in profile* (2019).

⁵⁵ ASSANVO–ABATAN–SAWADOGO 2016.

⁵⁶ *Has Boko Haram been defeated?* (2016).

⁵⁷ *Troops clear Boko Haram terrorists from Nigeria-Cameroon border* (2017).

merényleteket a rendvédelmi szervek és a civil lakosság ellen, ezzel továbbra is destabilizálva az ország északi régióját.⁵⁸

Összességében elmondható, hogy Nigéria a függetlenné válását követően hiába tudott szert tenni jelentős olajbevételekre, a társadalmi feszültségek és a javak igazságtalan elosztása következtében a szegénység, a korrupció, a vallási és etnikai megosztottság mind hozzájárulnak a különböző radikális csoportok megerősödéséhez. A Boko Haram mellett azonban más szélsőséges csoportok is aktívak az országban. Ilyen csoport többek között az Ansaru vagy a Niger Delta Boszúállói (Niger Delta Avengers, NDA).

Nigériában nemcsak a terrorizmus, hanem a bűnözés is jelentős biztonsági kockázatot jelent. A magyar Külgazdasági és Külügyminisztérium konzuli szolgálata szerint Lagosban például mindennaposak az ember- és autórablások, ezért arra figyelmeztetik a városba látogatókat, hogy sötétedés után ne hagyják el a lakott területeket, illetve gyalogosan, tömegközlekedéssel lehetőleg ne közlekedjenek. Az oda utazók próbáljanak meg lehetőleg mindig autóval, konvojban utazni, valamint tanácsos kisebb mennyiségben készpénzt tartani magunknál, hogy rablás esetén legyen mit adni a támadónak – az esetleges erőszak elkerülése érdekében.⁵⁹

A közbiztonsági problémák nemcsak a turizmus fejlődésének vetnek gátat, de negatívan hatnak a nemzetközi befektetők megjelenésére az országban, és ezzel együtt a gazdasági környezetre is.

Az európai uniós érdekek

Az Európai Unió és Nigéria közötti politikai kapcsolat 1999-ben, a demokratikus választások után élénkült fel. Korábban jellemzően az olajkészletek kitermelése miatt inkább a gazdasági kapcsolat volt erősebb. Az 1999 utáni demokratizálódás azonban új lehetőségeket teremtett az együttműködésre. 2007-ben aláírták az úgynevezett Európai Unió és Nigéria Partnerségi Programot, amelynek célja az aktív politikai párbeszéd elősegítése, valamint a gazdasági és más kapcsolatok további erősítése volt. A kapcsolatok három – stratégiai szintű – alappillérét a béke és biztonság, a kormányzás és emberi jogok, valamint a kereskedelem és regionális integráció adták.⁶⁰

Stratégiai szinten az Európai Unió számára Nigéria nagyon fontos politikai és gazdasági partner, mivel jelentős nyersanyagkészlettel rendelkezik, valamint komoly politikai és gazdasági befolyása van a környező afrikai országokban. A kőolajkészleteknek köszönhetően stratégiai partnerként kiemelt jelentősége van az Európai Unió energiabiztonsága szempontjából, tekintettel arra, hogy a megfelelő partnerségi együttműködéssel lehetőség nyílik a közel-keleti országoktól, valamint Oroszországtól való energiafüggőség csökkentésére.

Napjainkban egyre jobban megnőtt Nigéria jelentősége a migráció, valamint az embercsempészet vonatkozásában. A szegénység miatt a nigériaiak jelentős számban hagyják el hazájukat, és indulnak el Európába. Ennek köszönhetően jelentős „feketegazdaság” épült fel az embercsempészetre, amely még tovább növeli a migrációt.⁶¹

⁵⁸ 2017 Terrorist Attacks (2017).

⁵⁹ Nigéria (2017).

⁶⁰ European Commission 2017.

⁶¹ European Community 2013.

Az Európai Unió, különböző projektek keretében, egyrészt pénzügyi, másrészt pedig szakértői támogatásokat nyújt Nigéria részére, hogy reformok segítségével hatékonyabbá tegyék a kormányzást, az igazságügyi reform részeként felszámolják a korrupciót, további lépéseket tegyenek az emberi jogok védelme érdekében, valamint hatékonyan lépjenek fel az illegális migráció és az emberkereskedelem ellen. Amennyiben ezek a reformok elérik a céljaikat, azzal újabb befektetők érkezhetnek az országba, ezzel pedig tovább fejlődhet a gazdaság, valamint az Európai Unió és Nigéria közötti politikai és kereskedelmi kapcsolat.⁶²

Az Európai Uniónak és Nigériának is az a jövőbeli célja, hogy az együttműködés tovább erősödjön. Az Európai Uniónak a jövőben további szerepe lehet a nigériai gazdaság fejlesztésében, annak diverzifikálásában. Az Európai Unió a jövőben szeretné tovább növelni az mezőgazdasági termékek importját Nigériából, különösen a nyersgumi és kakaó vonatkozásában, s ennek következtében más gazdasági ágazatok is fejlődhetnek.⁶³ Továbbá tervezik, hogy a jövőben jelentősebb európai beruházásokat fognak végrehajtani a bányászati szektorban, amelytől mindkét fél számára jelentős hasznot remélnek.⁶⁴

A magyar–nigériai kapcsolatok

A Magyarország és Nigéria közötti kapcsolatok az elmúlt években sokat fejlődtek. A gazdasági kapcsolatok már az 1970-es és 1980-as években is jól működtek. A kereskedelem mellett megfigyelhető volt a kiváló magyar szaktudás és technológia exportja Nigériába: magyar szakemberek segítségével számos ipari létesítmény valósult meg az országban. Az 1990-es években sajnálatos módon a politikai és gazdasági kapcsolatok leépültek, ezért lényegesen visszaesett a kereskedelmi forgalom.⁶⁵

Az elmúlt években a két ország gazdasági kapcsolatai újra erősödni kezdtek, és a cél a további gazdasági együttműködés továbbfejlesztése, különösen az olajipari szektorban, az energetika, a mezőgazdaság, az egészségügy, a kisipar és műszaki-tudományos együttműködés területén. Ennek eredményeként az elmúlt időszakban a nigériai egyetemi hallgatók egyre több lehetőséget kapnak arra, hogy ösztöndíjjal magyarországi egyetemeken tanulhassanak (*Stipendium Hungaricum*), valamint ezzel párhuzamosan Nigériában egyre nő a kereslet a magyar mezőgazdasági technológiák iránt.⁶⁶

A politikai kapcsolatok fejlődését mutatja, hogy 2013-ban Magyarország újra megnyitotta nagykövetségét Nigéria fővárosában, Abujában. Napjainkban Nigériában egyelőre 2–3 jelentősebb magyar vállalat van jelen.⁶⁷

2017 végén felmerült, hogy Magyarország a jövőben kőolajat és cseppfolyósított földgázt vásárolna Nigériától.⁶⁸ A gazdasági kapcsolatok további erősítése mellett a politikai kapcsolatok is erősödtek azzal, hogy 2017 végén Magyarország vállalta, támogatja

⁶² *Nigeria: Action and progress under the migration partnership framework June 2016 – June 2017* (s. a.).

⁶³ OKONKWO 2016.

⁶⁴ CHIEDU 2017.

⁶⁵ *Nigériai Szövetségi Köztársaság gazdasági jellemzése és kétoldalú gazdasági kapcsolatok jellemzése* (2017).

⁶⁶ MOLNÁR 2013.

⁶⁷ DÉSI 2013.

⁶⁸ MEDVEGY 2017.

a maiduguri katolikus egyházmegyében négy iskola és egy kórház felépítését.⁶⁹ A jövőben Magyarország és Nigéria kétoldalú kapcsolataiban további fejlődés prognosztizálható.

Felhasznált irodalom

- 2017 Terrorist Attacks (2017). Elérhető: <https://storymaps.esri.com/stories/terrorist-attacks/?year=2017> (A letöltés dátuma: 2017. 12. 12.)
- African Economic Outlook (s. a.): *Nigeria*. Elérhető: www.africaneconomicoutlook.org/en/country-notes/nigeria (A letöltés dátuma: 2017. 11. 20.)
- ASSANVO, William – ABATAN, Jeannine Ella – SAWADOGO, Wendyam Aristide (2016): West Africa Report: Assessing the Multinational Joint Task Force against Boko Haram. *JSS*, No. 19. Elérhető: <https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/war19.pdf> (A letöltés dátuma: 2017. 12. 12.)
- Boko Haram fast facts (2017). *CNN*, 2017. 09. 08. Elérhető: <http://edition.cnn.com/2014/06/09/world/boko-haram-fast-facts/index.html> (A letöltés dátuma: 2017. 12. 12.)
- CHIEDU, Bridget (2017): EU, Nigeria to facilitate trade, investment. *The Guardian*, 2017. 07. 12. Elérhető: <https://guardian.ng/business-services/eu-nigeria-to-facilitate-trade-investment/> (A letöltés dátuma: 2017. 12. 20.)
- CIA (2017): *Nigeria*. Elérhető: www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ni.html (A letöltés dátuma: 2017. 10. 11.)
- Civil war breaks out in Nigeria* (2009). Elérhető: www.history.com/this-day-in-history/civil-war-in-nigeria (A letöltés dátuma: 2017. 11. 07.)
- Country comparison Nigeria vs South Africa* (s. a.). Elérhető: <https://countryeconomy.com/countries/compare/nigeria/south-africa> (A letöltés dátuma: 2017. 11. 21.)
- DÉSI András (2013): Van keresnivalója Magyarországnak Nigériában. *NOL*, 2013. 11. 09. Elérhető: http://nol.hu/kulfold/20131119-harom_mobil_az_alapfelszerelés-1427075 (A letöltés dátuma: 2017. 12. 20.)
- Do It Afraid 2017 With Omilola Oshikoya – The Promise Of A Rainbow* (2017). Elérhető: <http://venturesafrica.com/do-it-afraid-2017-with-omilola-oshikoya-the-promise-of-a-rainbow/> (A letöltés dátuma: 2017. 11. 20.)
- Európa és az Egyesült Államok ideje lejárt, az ázsiai országoké a jövő* (é. n.). Elérhető: www.otpbank.hu/privatebanking/m/Hirek/Reszletes?id=63742 (A letöltés dátuma: 2017. 11. 21.)
- European Commission (2017): *Nigeria*. https://ec.europa.eu/europeaid/countries/nigeria_en (A letöltés dátuma: 2017. 12. 20.)
- European Community (2013): *Federal Republic Of Nigeria – Country Strategy Paper and National Indicative Programme for the period 2008–2013*. Elérhető: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/csp-nip-nigeria-2008-2013_en.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 12. 20.)
- FAO (s. a.): *Nigeria at glance*. www.fao.org/nigeria/fao-in-nigeria/nigeria-at-a-glance/en/ (A letöltés dátuma: 2017. 11. 21.)
- FAO (s. a.): *Nigeria*. Elérhető: www.fao.org/countryprofiles/index/en/?iso3=NGA (A letöltés dátuma: 2017. 11. 21.)
- FINDLAY, Justin (2017): *Largest Ethnic Groups in Nigeria*. Elérhető: www.worldatlas.com/articles/largest-ethnic-groups-in-nigeria.html (A letöltés dátuma: 2017. 11. 20.)

⁶⁹ Nigériai iskolák és kórház újjáépítését támogatja Magyarország (2017).

- Fulani* (s. a.). Elérhető: www.everyculture.com/wc/Germany-to-Jamaica/Fulani.html (A letöltés dátuma: 2017. 11. 07.)
- Geography of Nigeria* (s. a.). Elérhető: www.commonwealthgovernance.org/countries/africa/nigeria/geography/ (A letöltés dátuma: 2017. 10. 11.)
- Global Conflict Tracker* (2017). Elérhető: www.cfr.org/global/global-conflict-tracker/p32137#!/conflict/boko-haram-in-nigeria (A letöltés dátuma: 2017. 12. 12.)
- Has Boko Haram been defeated? (2016). *Al Jazeera*, 2016. 12. 27. Elérhető: www.aljazeera.com/programmes/insidestory/2016/12/boko-haram-defeated-161227182958300.html (A letöltés dátuma: 2017. 12. 12.)
- Hausa* (s. a.). Elérhető: www.britannica.com/topic/Hausa (A letöltés dátuma: 2017. 11. 07.)
- Hausa* (s. a.). Elérhető: www.everyculture.com/wc/Mauritania-to-Nigeria/Hausa.html (A letöltés dátuma: 2017. 11. 07.)
- History of Nigeria* (s. a.). Elérhető: www.nigeria.gov.ng/index.php/2016-04-06-08-38-30/history-of-nigeria (A letöltés dátuma: 2017. 12. 10.)
- History of Nigeria before Independence (1900–1960)* (s. a.). Elérhető: <http://nigerianfinder.com/history-of-nigeria-before-independence-1900-1960/> (A letöltés dátuma: 2017. 12. 10.)
- History of Nigeria from 1960 till Date: Highlights* (s. a.). Elérhető: <http://nigerianfinder.com/history-of-nigeria-from-1960-till-date-highlights/> (A letöltés dátuma: 2017. 12. 10.)
- History World (s. a.): *History of Nigeria*. Elérhető: www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?historyid=ad41 (A letöltés dátuma: 2017. 10. 12.)
- Ibibio* (s. a.). Elérhető: www.britannica.com/topic/Ibibio (A letöltés dátuma: 2017. 11. 07.)
- Igbo* (s. a.). Elérhető: www.britannica.com/topic/Igbo (A letöltés dátuma: 2017. 11. 07.)
- Ijo* (s. a.). Elérhető: www.britannica.com/topic/Ijo (A letöltés dátuma: 2017. 11. 07.)
- Introduction To Crop Production* (2017). Elérhető: www.agriculturenigeria.com/research/introduction (A letöltés dátuma: 2017. 11. 21.)
- IPADEOLA, Tade (2017): The Terrestrial Challenges to Nigeria's Ambitious Space Program. *SLATE*, 2017. 03. 23. Elérhető: www.slate.com/articles/technology/future_tense/2017/03/nigeria_s_ambitious_space_program_is_held_back_by_terrestrial_politics.html (A letöltés dátuma: 2017. 11. 21.)
- Ismerje meg a Boko Haramot. A nyugatosodás szentségtörés?* (2015). Elérhető: http://iszlamallam.blog.hu/2015/09/23/ismerje_meg_a_boko_haramot (A letöltés dátuma: 2017. 12. 12.)
- Kanuri* (s. a.). Elérhető: www.britannica.com/topic/Kanuri (A letöltés dátuma: 2017. 11. 07.)
- KAPLAN, D. Seth (s. a.): *Nigeria's Potential for Sectarian Conflict*. Elérhető: www.fragilestates.org/2012/01/29/nigerias-potential-for-sectarian-conflict/ (A letöltés dátuma: 2017. 10. 12.)
- MCQUE, Kate (2017): Nigeria rejected British offer to rescue seized Chibok schoolgirls. *The Guardian*, 2017. 03. 04. Elérhető: www.theguardian.com/world/2017/mar/04/nigeria-declined-uk-offer-to-rescue-chibok-girls (A letöltés dátuma: 2017. 12. 12.)
- MEDVEGY Gábor (2017): Nigériai olajat venne a magyar kormány. *24.hu*, 2017. 12. 05. Elérhető: <https://24.hu/kulfold/2017/12/05/nigieriai-olajat-venne-a-magyar-kormany/> (A letöltés dátuma: 2017. 12. 20.)
- MOLNÁR János (2013): Újranyit a magyar nagykövetség Nigériában. *Globoport*, 2013. 10. 30. Elérhető: www.globoport.hu/395/ujranyit-a-magyar-nagykovetseg-nigieraban/ (A letöltés dátuma: 2017. 12. 20.)
- Muhammadu Buhari, Nigeria's 'new broom' president in profile (2019). *BBC News*, 2019. 02. 27. Elérhető: www.bbc.com/news/world-africa-12890807 (A letöltés dátuma: 2019. 12. 12.)

- Nigeria's automotive industry plans* (s. a.). Elérhető: www2.deloitte.com/ng/en/pages/tax/articles/inside-tax-articles/nigerias-automotive-industry-plans-what-exactly-are-the-expectations-2.html (A letöltés dátuma: 2017. 11. 21.)
- Niger River* (s. a.). Elérhető: www.britannica.com/place/Niger-River (A letöltés dátuma: 2017. 10. 11.)
- Nigéria* (2017). Elérhető: <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/afrika?nigeria> (A letöltés dátuma: 2017. 11. 21.)
- Nigeria* (s. a.). Elérhető: www.britannica.com/place/Nigeria (A letöltés dátuma: 2017. 10. 11.)
- Nigeria Country Profile* (2019). *BBC News*, 2019. 02. 18. Elérhető: www.bbc.com/news/world-africa-13949550 (A letöltés dátuma: 2019. 10. 11.)
- Nigeria facts and figures* (s. a.). Elérhető: www.opec.org/opec_web/en/about_us/167.htm (A letöltés dátuma: 2017. 11. 21.)
- Nigeria Population* (s. a.). Elérhető: www.worldometers.info/world-population/nigeria-population/ (A letöltés dátuma: 2017. 10. 12.)
- Nigeria profile – Timeline* (2019). *BBC News*, 2019. 02. 18. Elérhető: www.bbc.com/news/world-africa-13951696 (A letöltés dátuma: 2019. 12. 10.)
- Nigeria: Action and progress under the migration partnership framework June 2016 – June 2017* (s. a.). Elérhető: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/factsheet_work_under_partnership_framework_with_nigeria.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 12. 20.)
- Nigeria: Agriculture* (s. a.). Elérhető: www.nationsencyclopedia.com/Africa/Nigeria-AGRICULTURE.html (A letöltés dátuma: 2017. 11. 21.)
- Nigeria's Boko Haram pledges allegiance to Islamic State* (2015). *BBC News*, 2015. 03. 07. Elérhető: www.bbc.com/news/world-africa-31784538 (A letöltés dátuma: 2017. 12. 12.)
- Nigériai iskolák és kórház újjáépítését támogatja Magyarország* (2017). *Magyar Nemzet*, 2017. 11. 08. Elérhető: <https://mno.hu/belfold/nigieriai-iskolak-es-korhaz-ujjaepiteset-tamogatja-magyarorszag-2426286> (A letöltés dátuma: 2017. 12. 20.)
- Nigériai Szövetségi Köztársaság gazdasági jellemzése és kétoldalú gazdasági kapcsolatok jellemzése* (2017). Elérhető: www.mfa.gov.hu/kum2005/Templates/wordsablon.aspx?NRMODE=Published&NRORIGINALURL=%2Fkum%2Fhu%2Fbal%2FKulpolitikank%2FKetoldalukapcs%2FAfrika%2Fnigeria%2Fgazdasagi.htm&NRNODEGUID=%7B29EC5CDD-6FFD-4073-8B0C-785EE6326F1D%7D&NRCACHEHINT=NoModifyGuest&printable=true (A letöltés dátuma: 2017. 12. 20.)
- OECD (s. a.): *Nigeria*. Elérhető: <http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/nga/> (A letöltés dátuma: 2017. 11. 21.)
- OKONKWO, Omono (2016): EU wants stronger economic partnership with Nigeria. *Premium Times*, 2016. 05. 05. Elérhető: www.premiumtimesng.com/business/business-news/202957-eu-wants-stronger-economic-partnership-nigeria.html (A letöltés dátuma: 2017. 12. 20.)
- SEGUN, Mausi (2015): *Dispatches: What really happened in Baga, Nigeria?* Elérhető: www.hrw.org/news/2015/01/14/dispatches-what-really-happened-baga-nigeria (A letöltés dátuma: 2017. 12. 12.)
- The Maitatsine Riots* (s. a.). Elérhető: <https://rlp.hds.harvard.edu/faq/maitatsine-riots> (A letöltés dátuma: 2017. 12. 12.)
- The World Bank (2017): *Nigeria*. Elérhető: <http://data.worldbank.org/country/nigeria> (A letöltés dátuma: 2017. 11. 21.)
- Tiv* (s. a.). Elérhető: www.britannica.com/topic/Tiv (A letöltés dátuma: 2017. 11. 07.)

- Troops clear Boko Haram terrorists from Nigeria-Cameroon border (2017). *New Express*, 2017. 03. 08. Elérhető: www.newsexpressngr.com/news/35641-Troops-clear-Boko-Haram-terrorists-from-Nigeria-Cameroon-border?pr=37609&lang=en (A letöltés dátuma: 2017. 12. 12.)
- Who are Nigeria's Boko Haram Islamist group? (2016). *BBC News*, 2016. 11. 24. Elérhető: www.bbc.com/news/world-africa-13809501 (A letöltés dátuma: 2017. 12. 12.)
- World Culture Encyclopedia (s. a.): *Nigeria*. Elérhető: www.everyculture.com/Ma-Ni/Nigeria.html (A letöltés dátuma: 2017. 10. 11.)
- World Culture Encyclopedia (s. a.): *Yoruba*. Elérhető: www.everyculture.com/wc/Mauritania-to-Nigeria/Yoruba.html (A letöltés dátuma: 2017. 11. 07.)
- YEKEEN, Mutiu (2016): 10 Major Untapped Resources in Nigeria. *Economic Confidential*, 2016. 04. 16. Elérhető: <https://economicconfidential.com/financial/facts-a-figures/10-major-untapped-resources-nigeria/> (A letöltés dátuma: 2017. 11. 21.)
- Yoruba* (s. a.). Elérhető: www.britannica.com/topic/Yoruba (A letöltés dátuma: 2017. 11. 07.)